D'66
1981
3
DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

GELOOF
EN POLITIEK HANDELEN
BINNEN D'66

APRIL 1981

STICHTING WETENSCHAPPELIJK BUREAU

GELOOF
EN POLITIEK HANDELEN
BINNEN D'66

April 1981
Stichting Wetenschappelijk
Bureau D'66

UNIVERSITATIS
GRONINGANAE
BIBLIOTHECA

Uitgever van deze publicatie is de
Stichting Wetenschappelijk Bureau D'66
Bezuidenhoutseweg 195 2594 AJ Den Haag

GELOOF EN POLITIEK HANDELEN BINNEN D'66

Voorwoord

Deze publikatie wil de lezer informatie bieden. Ze kan dienen als discussiestuk. Er worden geen partijstandpunten in neergelegd.

Binnen D'66 organiseren zich mensen van velerlei levensovertuiging. De ontmoeting van die overtuigingen draagt bij tot verdieping van politieke inzichten.

Een aantal D'66-ers hebben er met elkaar over gepraat hoe zij denken over de verhouding tussen levensbeschouwing en politiek, hoe zij hun keus voor deze politieke partij hebben gemaakt en hoe zij het actief zijn in die partij ervaren.

De gesprekken die gehouden werden en worden dragen het karakter van bezinning. De gespreksgroep wil geen actiegroep zijn. Ze eigent zich niet de naam van een verkiezingsprogramma toe, herbergt geen dissidenten. De schrijvers voelen zich juist politiek thuis. Zij vinden dat goed nieuws in politiek Nederland en willen U dat vertellen, want goed nieuws is ook nieuws.

De redactie van deze brochure werd gevoerd door Dop Kooy, Arie Manten en Ruud Staverman.

INHOUDSOPGAVE

1 Verantwoording 7

2 D'66: eenheid uit verscheidenheid (Henk Zeevalking) 9

3 Ontmoeting tussen christen en staat 11

4 Meer soorten christenen in de politiek 17

5 Bijdrage tot grondslagendiscussie 19

6 Persoonlijke motiveringen 21

Als christen uitgedaagd (Heleen Dake),21

Een "natuurbeschermerspartij" (Gerard van Dijk),22

Bewust zijn (Diny Horsthuis),24

Eindelijk (Dop Kooy),25

Hoe combineer ik christen-zijn met politiek handelen ? (Miep Kuiper-Verkuyl),26

Geloof en bijgeloof (Anton de Man),28

Menselijke verantwoordelijkheid - geloven - politiek kiezen (Arie Manten),29

Een lege huls ? Geen gezicht ! Geen gezicht ? (Henk Potman),30

Funest (Mathieu de Roos),32

VU-busje en rookbommen (Agaath Stadig),33

Politiek ei (Ruud Staverman),36

De kern (Dick Tommel),37

Op zoek naar gerechtigheid (Nel Voltelen),38

7 Toch maar liever niet 41

Waarom geen overleg van D'66-christenen ? (Ad Bestman),41

Wèl mensen (Stijn Verbeeck),42

8 Naschrift 45

1

VERANTWOORDING

Welkom lezer(es). U hebt de eerste stap gezet: u hebt onze brochure in de hand ! U vraagt zich af: *wie* waagt het (nu weer) beslag te leggen op mijn uiteraard kostbare tijd en *waartoe* ?

Welnu, dit hoofdstukje moge dienen om uw alleszins gerechtvaardigde nieuwsgierigheid tevreden te stellen.

In de "Democraat" d.d. october 1978 plaatste D'66-lid Henk Potman een oproep, luidende: "Twee leden van de Utrechtse D'66 Staten-fractie zouden graag willen weten of er belangstelling onder de leden bestaat voor een soort "werkgroep" bestaande uit diegenen, die vanuit hun christelijke levensovertuiging politiek bedrijven binnen D'66. Het is beslist *niet* bedoeld als een aparte club binnen D'66, dus geen "pressure group" of iets dergelijks. Belangstellenden worden verzocht contact op te nemen met Henk Potman, Eemnes, 02153-14302."

Dit initiatief bleek geen slag in de lucht. Een aantal D'66-ers reageerde positief. Op 24 februari 1979 kwamen door de barre vrieskoude zeven mensen naar de werkkamer van Arie Manten in Utrecht. Al bij de eerste "kennismakingsronde" bleek bij ieder een duidelijk verlangen aanwezig elkaar te leren kennen en ervaringen uit te wisselen. Uit het levendige gesprek, dat aldra tussen de leden van de startgroep ontstond, kwamen vier bestaansredenen voor onze groep naar voren, die wij ter introductie in het navolgende kort willen omschrijven:

- Wij willen onze motieven om politiek te bedrijven helder omlijnen, onze meningen uitwisselen met elkaar, onze inzichten aan die van anderen toetsen.
- Daarnaast stellen wij ons voor om, als wij na discussie met elkaar tot een bepaald politiek standpunt gekomen zijn, dit - zonder pretentieuze bedoelingen - binnen het kader van de partij onder de aandacht te brengen en bespreekbaar te maken.
- Wij willen vanuit onze achtergrond trachten mee te denken en mee te beslissen met en over het beleid van D'66. Als voorbeeld van deze activiteit vermelden wij onze inbreng bij de grondslagendiscussie (zie hierover hfst 5).
- Last not least hopen wij duidelijk te kunnen maken, dat als christen politiek bedrijven niet "per se" samenvalt met het lid worden van een bepaalde politieke partij.

Hoewel de "doorbraak" van de jaren vlak na de oorlog niet behoeft te worden herhaald zou men toch wel kunnen stellen, dat het voor verschillenden van ons

een grote stap is geweest een minderheid te durven zijn in een niet-christelijk kader. Eén van de bedoelingen van de brochure is om bij gesprekken hierover een handvat te bieden. De naam van onze gespreksgroep stond niet aanstonds vast. In de loop van het jaar kwamen diverse namen ter tafel: geloof en politiek, christenen binnen D'66, levensbeschouwing en politiek, en andere. Wij kozen uiteindelijk voor: gespreksgroep geloof en politiek handelen. Het is geen "zware" groep: er wordt veel gelachen. Wij geloven het wel.

2

D'66: EENHEID UIT VERSCHEIDENHEID

D'66 is een politieke partij van mensen die zich gegroepeerd hebben op basis van de uitgangspunten voor denken en handelen van D'66 en het beleidsprogramma van onze partij.

D'66 staat vol overtuiging een pluriforme samenleving voor. "Veelvormigheid van opvattingen binnen een samenleving, en ook de botsing van die opvattingen, kunnen het inzicht verdiepen en tot betere gezamenlijke besluitvorming leiden. Wij aanvaarden verschil in uitgangspunten niet slechts uit welwillendheid, maar omdat wij de fundamentele gelijkwaardigheid van mensen erkennen." Zo staat het in onze uitgangspunten.

Behoudens de politieke richting waarop wij ons verenigd hebben, is die pluriformiteit ook binnen D'66 terug te vinden. Daar zijn we blij mee. D'66 maakt bewust deel uit van de Nederlandse en mondiale samenleving. Er wordt veel nagedacht en gediscussieerd binnen onze partij, door mensen met zeer uiteenlopende achtergronden. Mede daardoor zijn we als partij zo bij-de-tijd en weten we steeds weer creatief met nieuwe ideeën en oplossingen te komen.

Binnen D'66 ontmoeten mensen elkaar omdat ze als gemeenteraadsleden of statenleden ervaringen willen uitwisselen, op basis van hun deskundigheid of belangstelling standpunten willen formuleren, als vrouwen of jongeren met elkaar willen discussiëren, of van elkaar willen horen wat hun levensbeschouwing betekent in hun politiek bezigzijn.

Een levensbeschouwing leg je niet van je af bij het verlaten van een kerk, synagoge, moskee of andere ontmoetingsruimte. Een levensovertuiging draag je met je mee ook in de werkweek, ook in je politieke activiteiten.

Een aantal leden van D'66 vertelt in deze brochure hoe zij de relatie tussen levensbeschouwing en politiek zien en hoe zij hun keus voor de politieke partij Democraten'66 beleven. Hun achtergronden laten een grote verscheidenheid zien; in alfabetische volgorde: basisbeweging, doopsgezind, gereformeerd, graalbeweging, nederlands-hervormd, oud katholiek en rooms katholiek.

In Nederland heeft de wisselwerking tussen geloof en politiek een lange geschiedenis. Ons land heeft een traditie met partijen die zich baseren op een geloofsovertuiging in plaats van op gemeenschappelijke politieke inzichten en doelstellingen. D'66 wijst partijvorming op confessionele grondslag krachtig af. Maar ze staat wel open voor bijdragen die vanuit de vele bestaande levensbeschou-

wingen geleverd worden tot verdieping van het politieke denken. We gaan geen enkele discussie uit de weg, laat staan dus een typisch Nederlandse !

Mijn levensovertuiging is een andere dan die van de auteurs van deze brochure, maar in onze politieke actie ontmoeten de schrijvers en ik elkaar. Zo gaat dat in een politieke partij die een pluriforme samenleving voorstaat maar wel eensgezind aan ontwikkelingen in die samenleving mede richting en leiding wil geven.

Henk Zeevalking
voorzitter D'66

3

ONTMOETING TUSSEN CHRISTEN EN STAAT

Hoe ontwikkelde het Christendom zich tot een politieke factor ?

Als wij de vier evangeliën raadplegen ter zake van Jezus'houding tegenover het godsdienstige en sociale "establishment" van zijn tijd dan zien wij, dat hij zich nimmer automatisch daarnaar voegde. Deze lijn werd door de eerste christenen voortgezet. In het Romeinse Rijk gold een belastingplicht, die bestond uit het offeren van een paar wierrookkorrels op het altaar van de keizer. Hiertegen hebben de eerste christenen duidelijk "neen" gezegd. Zij weigerden van meet af aan de dienst aan Jezus te *onderschikken* aan de politieke macht: *de kerk van die eerste tijd bleef buiten het gevestigde politieke systeem.* Kerkvaders werden anti-militaristen. Christensoldaten, in dienst van het Romeinse Rijk werden voor de dwingende keus gesteld: het leger verlaten of anders de kerk verlaten. Deze kerk werd een ondermijnster van de bestaande orde, werd revolutionair; en daarom - gezien vanuit het standpunt van de wereldlijke overheid - terecht vervolgd.

In de vierde eeuw werd de strijd door de christenen verloren. Dat gebeurde niet in het midden van die eeuw door tussenkomst van Julianus de Afvallige die het oude heidendom wilde herstellen, maar al in het begin van de vierde eeuw door Constantijn de Grote, die Julianus op een veel geraffineerder manier vóór was. Constantijn begreep zeer goed welk gevaar er in het christelijk geloof school voor het voortbestaan van het Romeinse Rijk. Daarom schiep hij een nieuwe structuur door eerst het Christendom gelijk te stellen met de voorvaderlijke godsdienst en het daarna zelfs een bevoorrechte positie te verlenen, zodat het voor velen aantrekkelijk werd bij de kerk te behoren. Zo ontstond een verwaterd, voor het Romeinse Imperium bruikbaar, "Christendom". De staat lijfde de kerk bij zich in.... en de kerk liet zich inlijven door de staat.

Sedert dit onheilsvolle samengaan hebben wij te maken met het *geïnstitutionaliseerde* Christendom. Het "Corpus Christianum" ontstond waarbij afwisselend paus en keizer, kerkelijke en wereldlijke macht streden om de voorrang. *Het volgen van Jezus* was onderworpen geraakt aan de politiek: de wierrookkorrels waren tóch geofferd. Toen het Europese "Corpus Christianum" aan het einde van de Middeleeuwen in elkaar stortte, werd de Constantinische methode in de nationale politiek van verschillende staten overgenomen. Soms hield dit in, dat de staat één bepaald kerkgenootschap haar bescherming aanbood met uitsluiting van

elk ander.Dat was het geval in de meeste rooms katholieke landen en in Duitsland en in de Scandinavische landen. Slechts in een enkel land werd naast het begunstigde kerkgenootschap ook andere kerkgenootschappen een zekere ruimte gelaten; dat gold met name in de Nederlanden.

Door de voormannen van de Reformatie werd druk nagedacht over de verhouding tussen kerk en staat. Luther kende beide een geheel eigen taak toe. Maar zijn inzichten werden in het Protestantse West-Europa veel minder gedeeld dan die van Melanchthon en Calvijn. Deze meenden, dat de overheid een bijzondere taak heeft in het zorgen voor de kerk en het helpen weren van ketterijen.

De godsdienst bleef politiek bruikbaar. Lodewijk de Veertiende werd een "Dieu vivant" genoemd. Op de Duitse soldatenkoppels stond geschreven: "Gott mit uns". Nederland kreeg zijn randschrift op de rijksdaalder: "God zij met ons". Behoeft het betoog, dat *deze* opstelling, deze houding niet bedoeld wordt als de apostel Paulus spreekt van "de nieuwe mens" ?

Hoe heeft deze "Christendommelijkheid" zich doorgezet in de Nederlandse politiek ?

Een terugblik op de vaderlandse geschiedenis van de laatste honderdvijftig jaar: dan zien wij, dat tussen 1840 en 1870 het *parlementaire* stelsel in ons land geboren wordt. Een paar jaartallen: 1840, in de grondwet wordt vastgelegd, dat alle van de koning uitgaande stukken medeondertekend moeten worden door een *minister;* 1848, de bepaling dat de koning onschendbaar is komt in de grondwet, de *ministers* worden zonder beperking *verantwoordelijk*.

Na wat kinderziekten in het begin gevierd het parlementaire stelsel en vanaf 1870 heeft het zich - in zijn grondtrekken ongewijzigd - in Nederland gehandhaafd. In dit parlementaire stelsel neemt de *gekozen volksvertegenwoordiging* een centrale plaats in: het partijenstelsel begon zich te ontwikkelen. Wij zien twee stromingen optreden: de liberale en de conservatieve. De *Conservatieven,* die tot 1848 in de Staten-Generaal in de meerderheid waren, stonden een sterke koninklijke macht voor zonder grote invloed van een parlement. In november 1848 kregen de *Liberalen* met Thorbecke aan het hoofd de meerderheid in de Tweede Kamer.

In deze beginfase van het parlementaire stelsel missen wij nog een uitgesproken *confessioneel* gefundeerde stroming. Toch waren er al wel politici, die uitgingen van een tegenstelling tussen enerzijds de *traditioneel-christelijke grondslagen* voor een politiek denken en handelen en anderzijds de gedachtenwereld van *Verlichting* en *Franse Revolutie*. In de Franse Revolutie en het daaruit stammende Liberalisme zag G. Groen van Prinsterer een mensbeeld naar voren komen, dat hij als Calvinist volledig onaanvaardbaar vond. Daarom ontwikkelde Groen tegenover

de geest en de beginselen van de Franse Revolutie een geheel andere wijze van politiek bedrijven: hij kwam op de gedachte van de *Anti-revolutie*.

Tegenover de liberale democratie met haar *volks-souvereiniteit*, haar rechten van de *mens* en haar geloof in de *rede*, plaatste Groen van Prinsterer de calvinistische democratie met haar geloof in de volstrekte *souvereiniteit Gods*, in de zondigheid van de mens en de goddelijke genade. Daarin zag hij de oorsprong en de waarborg van de Nederlandse vrijheden. Al verwierp Groen de geest van de Franse Revolutie, hij was géén aanhanger van de reactie ! Hij was het niet eens met de uitgangspunten van de Liberalen te weten hun verwerping van het goddelijk gezag en de overmatige betekenis, die zij aan de rechten van de mens toekenden.

Meermalen heeft Groen van Prinsterer tussen 1848 en 1876 zijn *anti-revolutionaire* beginselen in de Tweede Kamer verdedigd. Maar hij had niet het talent om een politieke partij te organiseren op basis van deze beginselen. Daartoe was een Abraham Kuyper, die in 1874 in de Tweede Kamer kwam, beter in staat. Op 1 januari 1878 drukte deze in zijn krant "De Standaard" het programma van beginselen van een politieke partij af. Op 3 april 1879 werd de eerste deputaten--vergadering van de *Anti-Revolutionaire Partij* gehouden.

Het tot stand komen van deze confessionele partij werd in sterke mate bevorderd door de weinig verdraagzame houding van de Liberalen. Deze probeerden de invloed van de godsdienst in het onderwijs en in het openbare leven in het algemeen zoveel mogelijk terug te dringen. Uiteraard was dit zeer tegen de zin van de orthodox calvinisten. Terwijl de Liberalen sterk ijverden voor neutraal openbaar onderwijs voor iedereen, gingen Kuyper en zijn partij het recht verdedigen van de ouders om zelf de geestelijke richting van het onderwijs te bepalen, m.a.w. om eigen confessionele scholen te stichten, door de overheid gelijkelijk gesubsidieerd als de openbare scholen. De "schoolstrijd" was begonnen en daarin kozen de rooms-katholieken de kant van de orthodox-protestanten.

De politieke leider van de rooms-katholieken werd de priester-staatsman dr Herman Schaepman. Deze kwam in 1883 met een Proeve van een Program, dat in verschillende opzichten sterk overeenkwam met het Anti-Revolutionaire program. Enkele jaren later was de Algemene Bond van Rooms Katholieke Kiesverenigingen er. Organisatorisch bleef het lange tijd nog wat rommelen. In 1890 waren er zelfs twee roomskatholieke fracties in de Tweede Kamer, die in 1896 door Schaepman werden herenigd. De naam: *Rooms Katholieke Staatspartij* dateert van 1926. In 1945 nam de *Katholieke Volks Partij* haar plaats in.

Aan het einde van de negentiende eeuw splitsten drie groepen zich van de Anti-Revolutionaire Partij af. In 1896 waren dat de *Vrije-Anti-Revolutionairen*, die bezwaar aantekenden tegen de leiderspositie, door Abraham Kuyper opgebouwd,

en ook tegen de sterk democratische richting, die deze was ingeslagen. In 1897 vormde zich de *Christelijk-Historische Kiezersbond*, die vooral bezwaar had tegen samenwerking met de rooms-katholieken en verder ook onder meer tegen het nog al gereformeerde stempel, dat op de A.R.-partij drukte.

In 1898 verzetten de Friesch-Christelijk-Historischen zich tegen Kuyper; met name tegen de ontkerstening van de openbare instellingen en het neutrale karakter van de staat, zoals Kuyper dat uitwerkte. In 1903 verenigden de eerste twee groeperingen zich tot de Christelijk-Historische Partij en toen in 1908 de Friesch-Christelijk-Historischen zich hierbij voegden ontstond de *Christelijk-Historische Unie*. Zoals uit de ontstaansgeschiedenis blijkt vormde zij van oorsprong een politiek onderkomen voor de meer behoudende protestanten.

In 1848 waren de Conservatieven de meerderheid in de Tweede Kamer kwijt geraakt. Tot 1870 bleven zij echter nog een belangrijke rol meespelen. Daarna toen het politieke leven in Nederland steeds meer beheerst ging worden door de schoolstrijd en een belangrijk deel van de bevolking zich ook in politiek opzicht ging groeperen naar kerkelijke overtuiging, verloren de Conservatieven snel hun kiezersaanhang en verdwenen zij geleidelijk uit de Kamers. Hetgeen niet wil zeggen, dat het conservatisme politiek verdween !

De Liberalen bereikten in de tweede helft van de negentiende eeuw hun top. Daarna daalde hun invloed, o.a. door de oprichting van de confessionele partijen en de opkomst van het *socialisme*, dat in 1894 partij-politieke vorm kreeg in de *Sociaal Democratische Arbeiders Partij:* de S.D.A.P.

Door uitbreiding van het kiesrecht verloor de gegoede burgerij, een belangrijke peiler van de liberale stroming, haar overheersende positie en ook daardoor daalde de invloed van de liberalen.

Zo telde Nederland aan het begin van de twintigste eeuw vijf partijen in de politiek: een liberale partij, een drietal confessionele groeperingen en een socialistische partij. In 1917 kwam bij grondwetswijziging de *onderwijspacificatie* tot stand. De lager-onderwijswet van 1920 werkte dit beginsel van gelijkstelling van openbaar en bijzonder lager onderwijs nader uit. Hiermede verdween toen één van de belangrijkste programmapunten van de confessionele partijen van het politieke strijdtoneel. Vanaf die tijd begon de christelijke coalitie wat in verval te raken en *de politieke onduidelijkheid van de confessionele partijen* begon toe te nemen. Dit bracht Troelstra tot de uitspraak: *"Mijn bezwaar tegen de christelijke partijen is niet dat zij christelijk zijn, maar dat zij dat niet zijn."*

In de jaren dertig komt dan in vooruitstrevende protestantse en rooms-katholieke kringen een geleidelijk sterker wordende vraag naar de *zin* van het *voort-*

bestaan van de confessionele partijen. De theologische inzichten van *Karl Barth* beïnvloedden in niet geringe mate de discussie hierover in protestantse kringen. Deze laatste waarschuwde onder meer tegen een vermenging van godsdienst en politiek en wees begrippen als "christelijke staat" en "christelijke partij" duidelijk af.

In de jaren van de tweede wereldoorlog groeide bij vele Nederlanders de wens na de bevrijding tot een nieuwe maatschappelijke constellatie te komen. Een poging daartoe was de *Nederlandse Volksbeweging*. Toen dit, in het vooruitzicht op komende verkiezingen, leidde tot de stichting van een politieke partij op personalistisch-socialistische grondslag: de *Partij van de Arbeid*, trok een deel van de rooms-katholieken en protestanten zich terug. De eerste poging tot een *doorbraak* van de oude politieke verhoudingen mislukte. Met name wat de confessionele partijvorming aangaat ontstond echter wèl een stevige discussie. Niet in het minst door de principiële aanvallen, die werden uitgevoerd door de Partij van de Arbeid en de bij haar aangesloten "doorbraak-christenen". Dit bracht de confessionele partijen er toe naarstig te zoeken naar een vernieuwde ideologische motivering van de bestaande partijformatie. Het feit, dat men zich opnieuw met de eigen beweegredenen ging bezig houden voerde tot een consolidatie van de partijen. Bij de vorming van *C.D.A.* ging het krampachtig zoeken naar een gemeenschappelijke confessioneel-politieke grondslag dóór. En nog: u hoeft de krant maar te lezen.

Kortom:
Eens leidden confessionele strijdpunten tot het ontstaan van diverse confessionele partijen. Thans gaat men uit van het bestaan van een confessionele partij en men probeert er een nieuw aanvaardbaar confessioneel fundament onder te leggen.

Men kan zich afvragen: Is het eigenlijk wel juist om het Christendom in het politieke bedrijf te integreren ?

Paus Johannes Paulus de Tweede vertoont op dit punt een grote tweeslachtigheid: hij zègt: "De kerk moet zich terugtrekken uit de politiek", maar hij reist wèl de wereld rond met een duidelijk politieke lading in zijn toespraken !

Wij menen, dat "getuigen" tot de taak van de kerk behoort, zoals daar zijn de uitspraken van de Wereldraad van Kerken en de synodale boodschappen; dat helpt mensen na te denken zonder de persoonlijke verantwoordelijkheid weg te nemen.

Wat naar onze mening niet behoort tot de taak van de kerk - als een vereniging van mensen op basis van hun geloof - is het zich "machtspolitiek" organiseren:

daar zijn andere verenigingen, partijen, voor nodig met op het politieke handwerk gerichte doelstellingen.

4

MEER SOORTEN CHRISTENEN IN DE POLITIEK

Wij kunnen constateren dat er veelal geen wezenlijk verschil van mening blijkt te bestaan tussen christenen in niet-confessionele partijen en hen die zich wel groeperen in een confessionele partij over het uitgangspunt dat de bijbel consequenties heeft voor de manier waarop men in de samenleving staat en deelneemt aan het bedrijven van politiek. Hetzelfde geldt met betrekking tot diverse andere levensbeschouwingen: ook van daar uit worden lijnen doorgetrokken in de politieke praktijk.

Er ontstaan echter verschillen zodra men begint die consequenties om te zetten in concreet politiek gedrag. Dat is allesbehalve verwonderlijk. Op kerkelijk terrein zijn de christenen hopeloos verdeeld. Als men over geloofszaken reeds zozeer verschillend blijkt te kunnen denken, hoe kan men dan eensgezind zijn over de toepassing van die geloofsovertuigingen in de situatie van vandaag ?

Een nog groter vraagteken kan worden geplaatst bij de mogelijkheid van een christelijke politiek in de zin van een samenhangend en allesomvattend stelsel van politieke opvattingen waartoe christenen met elkaar en uitgaande van de bijbel zouden kunnen komen.

Dit standpunt heeft gevolgen op het terrein van de partijvorming. Als wij de in ons land bestaande situatie bezien, kunnen wij kennelijk niet spreken van *de* christenen maar moeten wij de christenen in politieke zin onderscheiden in tenminste twee hoofdgroepen, in aanhangers van minstens twee verschillende soorten van politieke stelsels. Enerzijds diegenen, die vanuit hun geloofsovertuiging grote moeite hebben met de bestaande orde, die nog zoveel onrecht inhoudt. Anderzijds zij, die deze zelfde bestaande orde bewust aanvaarden en deze soms zelfs als van God gegeven beschouwen. Binnen deze hoofdgroepen komen ook nog weer allerlei verschillende stromingen voor. Letten wij op de politieke vertalingen van die diverse overtuigingen dan komen wij tot een scala dat wij ook aantreffen bij mensen die niet van een christelijk geloof uitgaan.

In veel discussiebijdragen over de confessionele partijvorming wordt onzes inziens door leden van dergelijke partijen, vanuit een argumentatie dat een christen ook als christen politiek dient te bedrijven, helaas wat al te gemakkelijk overgestapt op de stelling dat dit zou moeten leiden tot de vorming van een politieke partij van alleen maar christenen. Het is goed en nodig dat christenen intensief met elkaar praten over de manier waarop men vanuit bijbel en geloof meent zich te moeten opstellen bij allerlei concrete politieke

vraagstukken. Ook als men daarbij niet tot overeenstemming komt, leidt dit vaak tot een verdieping van de eigen inzichten en een beter verstaan van de ander. Verschillen in inzicht zijn geen reden om elkaar te verketteren: integendeel, zij zijn veeleer een voedingsbodem van waaruit men verder kan komen. De voortdurende discussie over het bestaansrecht van confessionele partijen en de drang om binnen een dergelijke partij tot eensluidende politieke standpunten te komen leiden eerder af dan dat zij bijdragen tot wezenlijke gedachtenwisselingen. Wie de politieke discussies van de laatste tijd gevolgd heeft, zal het niet moeilijk hebben om daarvan voorbeelden te vinden. Voor mensen die zich als christenen hebben geschaard in de politieke gelederen van D'66 staat het meer dan ooit vast dat het anders moet.

Discussies tussen christenen over politieke vraagstukken zouden in wezen los dienen te staan van partijpolitieke scheidslijnen. Gelukkig zien wij dat de kerken zich dit ook steeds meer realiseren en dat in praktijk brengen. De inzichten en standpunten waartoe men uiteindelijk voor zichzelf komt kunnen er toe leiden dat men zich voegt bij een bepaalde politieke partij waarin men overeenkomstige standpunten terugvindt,dan wel voor dergelijke standpunten voldoende gehoor en praktische ruimte meent te vinden. Zo hebben christenen binnen D'66 nooit de behoefte gevoeld zich te bundelen in een werkgemeenschap, actiecentrum of subgroep. Zij voelen zich in D'66 volledig geaccepteerd en ontmoeten erkenning van hun standpunten en inzichten. Evenzeer als zij aanvaarden dat partijgenoten de meest uiteenlopende levensbeschouwingen hebben. Dit neemt niet weg dat het voor hen soms als verdiepend en stimulerend wordt ervaren om binnen de eigen partij informeel van gedachten te kunnen wisselen over politieke ervaringen en te kunnen praten over vraagstukken waarvoor men zich in de praktische politiek geplaatst ziet. Evenzo komen gesprekken voor met christenen die van andere partijen deel uitmaken of die niet partijpolitiek georganiseerd zijn. In onze visie staat de betekenis van de levensbeschouwing voor de politiek los van partijgrenzen en gaat deze het verkrijgen of behouden van macht te boven.

5

BIJDRAGE TOT GRONDSLAGENDISCUSSIE

Een zeer concreet geval van praktische werkzaamheid van onze gespreksgroep was onze deelname aan de grondslagendiscussie binnen D'66. Hierin gaven wij aan op welke gronden onzes inziens de partij politiek moest (en moet) bedrijven. In de voorgestelde grondslagen misten wij het eigene van D'66. Partijen als PvdA en CDA hebben een duidelijk toekomstperspectief, terwijl de Democraten'66 wat dat betreft geen vastomlijnde plannen toonden. Ook de voorgestelde grondslagen brachten volgens ons daar geen verandering in. Wij vonden die te abstract en wij misten een preambule, waarin verklaard wordt op welke gronden en vanuit welk uitgangspunt D'66 politiek dient te bedrijven. Daartoe stelden wij, als discussiestuk, een - wat wij noemden - "artikel nul" op met de volgende tekst:

"Uitgangspunt voor het politiek handelen van D'66 is het op verantwoordelijke wijze beheren van de aarde met al zijn levensvormen, zodanig dat ieder mens een minimum van bestaan gegarandeerd wordt. Eerste voorwaarde om dit uitgangspunt te kunnen realiseren is het besef bij elk mens, dat iedereen in staat gesteld moet worden deze verantwoordelijkheid mee te helpen verwezenlijken. D'66 ziet het als haar taak er toe bij te dragen dit besef ingang te doen vinden in de samenleving."

Bovenstaand artikel werd door ons als volgt toegelicht:

"De mens heeft tot opdracht om de aarde 'met alles erop en eraan' op verantwoordelijke wijze te beheren (niet: te beheersen !). Daarnaast moeten mensen met elkaar leven en wonen op een zodanige wijze, dat er geen roofbouw wordt gepleegd. Noch op mensen, noch op dieren, noch op grondstoffen, enz. Dat betekent in de eerste plaats dat elk mens een minimum van bestaan moet worden gegarandeerd. Sterker nog: een minimum van welzijn, want niet alleen voldoende voedsel of huisvesting, maar ook sociale en culturele voorzieningen zijn van essentieel belang. Dit alles brengt met zich mee dat mensen zich meer verantwoordelijk voor elkaar moeten voelen en voorwaarden dienen te scheppen om de medemens die kans te geven, die hem of haar in staat stellen zich te ontplooien volgens zijn of haar capaciteiten. Dit in een zo groot mogelijke vrijheid, mits het natuurlijk niet ten koste van elkaar gaat (vrijheid in gebondenheid). Wij dienen er van uit te gaan dat de aarde goed is voor elk individu, elk dier en elke plant. Voor alles en iedereen is een plaats aanwezig om te leven en te wonen. Anders gezegd: 'er is voor elke levensvorm genoeg in de aarde gelegd en geschapen, maar niet genoeg

voor ieders hebzucht'. Er rust dus op ieder mens een geweldige verantwoordelijkheid om de aarde voor elke levensvorm leefbaar te houden, dan wel leefbaar te maken. Iedereen moet in staat gesteld worden die verantwoordelijkheid te kunnen dragen. En dat vereist dat wij politiek handelen."

Het congres, waarop de grondslagen werden vastgelegd, nam de kern van dit "artikel nul", inclusief de toelichting, over.

6

PERSOONLIJKE MOTIVERINGEN

Uit het voorgaande is - naar wij hopen - duidelijk geworden waarom wij het bestaan van onze gespreksgroep "geloof en politiek handelen" zinvol achten. Wij willen vanuit onze achtergrond meedenken en meebeslissen met en over het beleid van D'66. De resultaten van onze gedachtenwisselingen zullen we aan de rest van de partij ter beoordeling aanbieden.

Wie zijn wij en hoe kwamen we er toe lid te worden van D'66 ? Dat willen we graag zelf in onze eigen woorden vertellen. Geboren tussen 1914 en 1960 overzien wij gezamenlijk een tijdperk van ongeveer vijftig jaar. Met een bijdrage van ieder van ons persoonlijk hopen en verwachten wij onze brochure gevarieerder te maken: op de man af, op de vrouw af !

ALS CHRISTEN UITGEDAAGD

Mijn geheugen laat me in de steek als ik moet bedenken hoe ik precies in de partij gekomen ben en waarom ik als christen toen voor D'66 heb gekozen. Waarschijnlijk was het meer een kwestie van thuis-voelen, van karakter en temperament, dan van een bewuste keuze als christen. Toch heeft mijn eigen ontwikkeling naar een duidelijker en concreter beleefd Christendom zich niet verzet tegen het lid blijven van D'66, toen het daar moeilijker ging en het CDA op kwam zetten. Integendeel, de ruimte voor vernieuwing en verandering, essentiële elementen van het christen-zijn, waren nu juist datgene wat mij in de partij bleven aantrekken.

Belangrijk vind ik het feit dat de toekomst er steeds in het vizier wordt gehouden en daarmee de noodzaak om zich telkens rekenschap te geven van het perspectief waarin besluiten en ideeën staan. Zo ligt het streven van de wereldraad van kerken naar een "just, sustainable and participatory society" voor mijn gevoel niet ver af van datgene wat D'66 (o.a. in het discussieproject samen met de PvdA en de PPR, "Samen-over-leven") voor ogen heeft gestaan en staat.

Er zijn nog twee elementen waarom ik geloof dat christenen op hun plaats zijn in D'66. Het is de moed die men er toont om zichzelf en anderen aan te spreken op wat juist is, óók als het tegen de populaire mening in gaat, óók als het betekent dat men op bepaalde punten mee kan gaan met "de tegenpartij". En het is het klimaat waarin men gevestigde ideeën en posities kan loslaten als het nodig

is en nieuwe, andere ideeën ruimte vinden. Dit zijn wellicht slechts voorwaarden en geen garanties voor een koers, waar je als christen achter kunt staan: als zodanig zou je soms ook meer andere dingen willen zien gebeuren dan waartoe een politieke partij in staat is. Er blijft een marge tussen jou en de partij.

Maar dan komt de vraag op: kan men eigenlijk wel spreken van "christelijk" in de politiek ? We zien dat er in de maatschappij een steeds sterker gevoel van malaise en onbehagen de kop opsteekt, een besef van "zo kan het niet langer" en tegelijk ook van machteloosheid en angst. In tegenstelling tot de zestiger jaren schijnt men steeds minder het vertrouwen te hebben dat er ook oplossingen zijn voor de gigantische problemen waarvoor wij staan en men neemt daarom vaker het (soms volste) recht in eigen hand. Werkelijke oplossingen worden daardoor, vrees ik, echter niet dichterbij gebracht. Wel wordt het voor steeds meer mensen duidelijk (en dat is een winstpunt) dat veel dingen "anders" moeten.

Daarom worden christenen in alle politieke partijen nu uitgedaagd, denk ik, om dit "anders" méé in te vullen en daarin een duidelijke inbreng te hebben.

Meer dan ooit ligt er de noodzaak om noties als gerechtigheid, rechtvaardigheid en naastenliefde te vertalen naar de samenleving toe en de kapitalistische waarden, zoals groei, succes en materieel welzijn als het hoogste goed, die wij zelf nog volop aanhangen te ontmaskeren. En hoe meer de bekende plaatjes uit de liberale, socialistische en andere beproefde winkels versleten raken, hoe meer men naar D'66 zal kijken als een instrument dat een nieuwe toon kan aanslaan.

Wat moet een christen daar nu in concreto mee aan ? Ik denk dat het onmogelijk is om van welke beslissing of stellingname ook te claimen, dat deze de bij uitstek christelijke is. Daarvoor zijn christenen het te vaak oneens. Maar ik denk óók dat als twee mensen hetzelfde lijken te doen, dat niet in alle gevallen hetzelfde *is*.

Een christen zal zijn keuze in ieder concreet geval proberen te toetsen aan bijbelse noties, waarheden en verhalen. Liefst samen met een paar mensen die daar ook voor staan. Hij mag er dan ook op vertrouwen dat God, Wien het heil van de gehele bewoonde wereld immers méér dan wie ook ter harte gaat, in zo'n beslissing aanwezig wil zijn en een weg zal wijzen. Daarvan ben ik overtuigd.

Heleen Dake, Oegstgeest
Nederlands Hervormd
(andragologe)

EEN "NATUURBESCHERMERSPARTIJ"

Voor D'66 heb ik vooral gekozen vanwege de mij erg aansprekende positieve

houding ten opzichte van de natuur- en milieubescherming. Ik was blij dat er voor kiezers uit het "politieke midden", die veel waarde hechten aan natuurbescherming e.d. een politiek onderdak was. Ik ben vooral lid geworden omdat dit onderdak dreigde te verdwijnen en er mijns inziens dus weer wat toeloop nodig was. Ik ken de partij overigens slecht. Toch moet ik hier kwijt dat wat de andere opstellers van de "persoonlijke stukjes" in deze brochure zeggen, mij vaak bijzonder aanspreekt, ook al kan ik dat nog niet zo uit eigen ervaring vertellen. Op het CDA heb ik, afgezien van de opstelling in bepaalde zaken, niet speciaal iets tegen, al vind ik het wel erg gevaarlijk om een partij die vast ook wel eens niet-christelijke besluiten neemt, christelijk te noemen. Dat kan het begrip "christelijk" bedoezelen. Ik heb me wel ernstig afgevraagd of ik nu CDA of D'66 zou stemmen. Dit in verband met het abortusvraagstuk. Aangezien ik er van overtuigd ben, dat vanaf een bepaald stadium een mens (geest) aanwezig is in het kinderlichaam, terwijl ook in de daaraan voorafgaande maanden al geleidelijk een band ontstaat, vind ik het niet juist hier gewelddadig in te grijpen. Er is namelijk een mens bij betrokken, die echter geen mond open kan doen. Of men dit kan oplossen via het wetboek van strafrecht weet ik niet, want als het in *gelijke* mate op primitieve wijze zou gebeuren, zijn we misschien nog verder van huis.

Dan nog iets heel anders. Bij mijn persoonlijke gegevens staat vermeld: "Graalbeweging". Ik wil beginnen te zeggen dat ik de beweging als een *aards* hulpmiddel zie omdat het alleen op ieders persoonlijke beleving en instelling aankomt. Zo'n beweging is echter nodig om boeken uit te geven, gebouwen te onderhouden en bijeenkomsten mogelijk te maken. Belangrijker is het volgende. Voor mij persoonlijk is de Graalboodschap "In het Licht der Waarheid" van Abd-Ru-Shin (dat is de schrijversnaam, het boek dat uit drie delen bestaat is oorspronkelijk in het Duits geschreven) van grote betekenis geworden, terwijl ik evenzeer de gebeurtenissen van 2000 jaar geleden als daarbijbehorend zie. Daar komt wel bij dat ik er niet van uitga dat de nu voorliggende bijbel(-vertalingen) een voor honderd procent juist beeld geeft (geven) van zoals het is geweest en van wat toen is gezegd.

Voor mij is de Graalboodschap heel in het kort gezegd het volgende: het boek dat de mens in deze, mijns inziens zowel voor de mensheid als voor het individu beslissende, tijd nodig heeft. Een boek dat - door misverstanden - door de meeste mensen niet meer werd verwacht. Het vertelt waar de mens vandaan komt, waar hij heen gaat en waarom hij hier is. Het vermeldt ook de wetmatigheden in de hele schepping, in de natuur, in het wereldgebeuren en in het bestaan van de enkeling. En: het is méér dan alleen een uiteenzetting.

In dit verband wil ik nog iets zeggen over mijn opvattingen met betrekking tot democratie. Ik geloof dat op het ogenblik democratie het beste is dat wij hier en nu kunnen toepassen, maar daarnaast geloof ik dat overal buiten de nu zichtbare wereld een hiërarchisch stelsel aanwezig is. In het oude Israël was er ook zoiets en ik kan me goed voorstellen dat zoiets nog eens terugkomt.

Verwar dit overigens niet met dictatuur ! Daar is, zoals ik het zie, aardse macht bepalend. Wat ik bedoel heeft met geestelijke zaken te maken. Dat zou de basis voor het geheel kunnen zijn. Ik denk daarbij,als voorbeeld,aan de tijd van Mozes. Hij was niet gekozen maar ongetwijfeld beroepen voor zijn taak.

Democratie kan ook tot een optelsom van egoïsmen leiden of zelfs tot het toelaten van uitwassen als nazisme, zoals wij in onze kring al eens constateerden. Daar zaten we toen echt mee. Niettemin vind ik het voor onze tijd toch het beste dat beschikbaar is. Ik vind echter wel dat wij niet een soort geloofsbelijdenis moeten afleggen, waarin we onze absolute aanhankelijkheid aan de democratie betuigen.

Gerard van Dijk, Amersfoort
Graalbeweging
(medewerker consulentschap voor
het natuurbehoud)

BEWUST ZIJN

In politiek bewust zijn ben ik niet opgevoed. Daardoor heeft het heel wat jaren geduurd voordat ik daarin enigszins zelfstandig ging denken. Toen ik, eindelijk, bemerkte dat een eigen mening over maatschappelijke problemen erg belangrijk is en dat deze samengebundeld met die van gelijkgezinden waardevol is, begon ik rond te kijken waar mijn eigen denken en beleven het beste bij aansloot.

Van huis uit zeer gelovig, had ik steeds gedacht dat ik het beste de wens van de kerkelijke gezagsdragers kon volgen, ook in politiek opzicht. Toen ik echter kritisch hun ideeën en de manier, waarop velen van hen met mensen omgingen, vergeleek met het maatschappelijk welzijn, kwam dat lang niet altijd met elkaar overeen. Evenmin kwam hun gedrag overeen met de authentieke christelijke beleving. Ik ken mensen in mijn omgeving, die stukgewalst werden, omdat zij voor hun eigen eerlijke mening en geweten uitkwamen.

Toen zette ik mijn eerste eigen politieke stapje: stemmen op een niet-confessionele partij. Totdat mijn aandacht viel op D'66. En wat komt me daar tegemoet ?

Respect voor ieders mening, eigen verantwoordelijkheid, eerbied voor alle leven, belangrijkheid van eigen ontplooiing en van ieders bijdrage aan het geluk

van anderen en van zichzelf, het streven om de samenleving menselijker te maken.

En dat alles niet alleen in louter woorden van beleidsprogramma's of leuzen in verkiezingscampagnes. Maar juist ook in de omgang met elkaar, o.m. in vergadering en congres, ervaar ik dat dit juist heel echt beleefd en waargemaakt wordt.

Zo stel ik mij al jaren een samenleving van christenen voor.

Dit vind ik in D'66.

Diny Horsthuis, Utrecht
(Rooms) Katholiek, thans
basisgemeente
(lerares Duits)

EINDELIJK

Van D'66 werd ik in 1970 lid. Voordien heb ik nooit kunnen besluiten lid te worden van een politieke partij; ik vervulde mijn stemplicht en deed dat na zorgvuldige overweging, maar had in zake aansluiting bij een partij het gevoel dat de partij waaraan ik zou willen meewerken niet bestond.

In 1966 en de jaren daarna bleek dat er meer mensen zo over hebben gedacht: D'66 werd opgericht. Het beste wordt de doelstelling van de partij voor mij verwoord met "het redelijk alternatief". Eerst denken en dan doen; willen dienen; niet materialistisch zijn; het belang van het geheel op het oog hebben en niet slechts het belang van de eigen kring. Teleurstellingen kunnen incasseren; realistisch zijn; luisteren naar de ander en naar de anderen. Toekomstgericht denken: eigen winzucht en zelfzucht kunnen afzwakken in het belang van hen die na ons komen. Met elkaar werken aan de vragen, die een verantwoord politiek handelen in ons stelt; in werkgroepen, een open oor hebbend voor elkaars mening en voor hetgeen andere politieke partijen ter zake naar voren brengen.

En dan tenslotte besluiten nemen, die zoveel mogelijk recht doen aan een op verantwoordelijke wijze beheren van de aarde. Verantwoordelijkheid betekent voor mij: zodanig, dat elke levensvorm op die aarde tot zijn recht kan komen.

Een politieke partij als D'66, die handelt als boven geschetst, die haar leden laat groeien naar politieke bewustwording en zoekt naar het "Gebot der Stunde" (Emil Brunner) biedt mij ruimte voldoende om ook als - misschien wel juist als - belijdend christen daarin zeer wel te kunnen functioneren.

Dop Kooy, Amsterdam
Nederlands Hervormd
(maatschappelijk werkster)

HOE COMBINEER IK CHRISTEN-ZIJN MET POLITIEK HANDELEN ?

Mijn beantwoording valt in vier punten uiteen:

Wijst het Evangelie duidelijk in één bepaalde politieke richting, met andere woorden:kom je als je het Evangelie als uitgangspunt neemt voor je politiek handelen automatisch terecht bij een christelijke partij of niet ?

Wat is het Evangelie ? De *BIJBEL* is een verzameling boeken, die in een tijdsverloop van tien eeuwen zijn ontstaan. De boeken van het Oude Testament (OT) vormen als het ware de grondslag voor het Nieuwe. De mensen, die het Nieuwe Testament (NT) bij elkaar schreven, kenden het OT perfect.

Het NT is geënt op het Oude. Daarom moet je het OT óók kennen, wil je het Nieuwe begrijpen.

De Evangeliën zijn een beschrijving van Jezus' rondgaan op aarde, dus ook een beschrijving van Jezus' interpretatie van het OT, want Jezus moet het OT heel goed gekend hebben. Hij werd immers als rabbi erkend. Als we dus willen weten, hoe Jezus het Oude Testament toepaste op Zijn tijd, op Zijn heden, kunnen we dat inderdaad in de Evangeliën lezen.

Jezus verheugde zich als goede jood over en in de Wet, die God aan de mensen had gegeven, maar Hij paste die Wet zó in het dagelijks leven, dat mensen er wel rijker door werden, blijer; nooit zó, dat mensen er door doodgeknepen werden. En Hij was daar zó duidelijk in, dat Hij anderen tot ergernis en razernij bracht.

De interpretatie van Jezus sluit aan bij de lijn in het OT, die de duidelijke keuze van de God van Israël aangeeft, voor alles wat platgewalst wordt. Het begint al bij de keuze voor de *SLAVEN* in Egypte, in tegenstelling tot de godsdiensten van alle andere landen in die tijd, die kozen voor vorsten en farao's. Dit is dan ook de richting die ons de hele Bijbel door gewezen wordt.

Vanuit deze denkwijze zal onze keuze dus vallen op die partij, die het meest die richting uitwerkt. Dat zijn helaas zelden de "christelijke" partijen, omdat die de status quo en het bezit zo vaak beschermen.

Is het mogelijk om naast het Evangelie nog andere uitgangspunten te kiezen ? Met andere woorden kun je ook christen zijn in een andere, dus niet-christelijke partij ?

Ja, dat is mogelijk, maar degene, die gelooft, heeft aan dat Evangelie zijn handen vol. Het kostte Jezus Zijn leven. Wel geloof ik, dat velen "zeer christelijk" leven, ook al noemen ze zich geen Christen.

In de politiek getrokken denk ik, dat de conclusies, die een hedendaagse gelovige trekt en besluiten die hij neemt, vanuit zijn grondslag, op een zelfde

punt uit kunnen komen als waar een niet-gelovige, een jood, een moslim, of een marxist op uit komen.

Ik geloof niet dat christenen het alleenrecht tot menselijke en juiste besluiten hebben. En, helaas, ik zie dat ook niet altijd.

En waar is menselijk falen duidelijker zichtbaar dan in de politiek ? En is het dan niet heel gevaarlijk zo'n politiek "Christelijk" te noemen ?

Heeft men in de politiek voldoende instrumenten om de bijbelse gerechtigheid gestalte te geven ? Met andere woorden, is het geoorloofd compromissen te sluiten en zo ja, tot hoever ?

Er zijn wel instrumenten. Maar voldoende ? De Talmoed is een verzameling geschriften over discussies, hoe de wet toegepast zou moeten worden. Het was voorschrift dat ook de minderheidsstandpunten vermeld werden. Daarom werd het zo'n dik boek. Men reageerde zó: wellicht zou in de toekomst toch dat minderheidsstandpunt als het enig ware worden aangenomen. Bij joden is een discussie nooit afgesloten, alles blijft mogelijk. Toegespitst op de politiek: in de politiek moet je je soms ook bij een democratisch genomen besluit neerleggen, ook al druist dat in tegen al je beginselen. Ik geloof dat je dan niet moet nalaten je minderheidsstandpunt elke keer weer naar voren te brengen. En als je een meerderheidsbesluit absoluut onaanvaardbaar is voor je, dan moet je er ook niet aan mee doen.

Over de richting - het doel dat we willen bereiken - kunnen we het nog wel eens worden, maar de praktische vormgeving (de strategie) kan verschillen, omdat de meningen verschillen.

Daarom moet je ook niet de indruk wekken, dat alle christenen onder één noemer gebracht kunnen worden. Daarom vind ik dat christenen eigenlijk in alle partijen thuishoren, *MAAR NIET IN EEN CDA.*

Alles hangt in de politiek van compromissen aan elkaar. Je kunt immers beter een half ei binnenhalen dan een lege dop.... en je komt vrijwel nooit verder dan dat halve ei.

En als we dan als politici helemaal vergeten welke richting we hadden moeten kiezen, dan zijn er wel de actiegroepen die ons ter verantwoording roepen en de kerken, waar we terecht gewezen worden. Als die kerken tenminste hun roeping verstaan en niet bang zijn hun stem te laten horen. Daar kunnen we elkaar als christenen bemoedigen, helpen en steunen in ons verlangen de bijbelse gerechtigheid niet alleen af te wachten, maar ook te helpen bespoedigen.

Waarom spits ik mijn politiek handelen toe op D'66 speciaal ?

D'66 is voor mij de minst vastgelopen vorm, waar ik veel terug vind van wat ik als christen wil nastreven. Omdat het in deze partij draait om de menselijke

maat, de waarde van het individu, vrijheid in gebondenheid en verbondenheid met anderen, vrijheid die zijn beperking vindt zodra ze de ander benadeelt, solidariteit en vindingrijkheid, moed om in uitzichtsloze situaties een uitweg te zoeken.

Het is het flexibele in D'66, het vanuit verschillende gezichtshoeken tot dezelfde conclusies komen, wat mij persoonlijk in deze partij zo aantrekt. Het is moeilijk uit te leggen wat D'66 precies is. D'66 is een *MENTALITEIT*, een andere stijl van leven, van nu en voor straks.

Miep Kuiper-Verkuyl, Zeist
Nederlands Hervormd
secretaris Stichting Milieuzorg
Zeist, voorzitter raadsfractie

GELOOF EN BIJGELOOF

(Bij)geloof

'n Duif wordt in een kooi geplaatst zonder voedsel. In de kooi is een hefboompje. Eerste dag: telkens als het dier het hefboompje raakt, vallen er drie graankorrels. Volgende dagen: of het hefboompje geraakt wordt of niet, elk kwartier vallen er drie graankorrels. Het door mij hier aangehaalde experiment is in veel variaties bekend geworden in de behavioristische psychologie. Welk gedrag vertoont het dier nu ? Het zal duizenden keren tegen het ijzeren hefboompje blijven pikken, uur na uur, dag in, dag uit. Het zal blijvend verband blijven veronderstellen tussen hefboom aanraken en eten krijgen.

In Australië hadden, zo wordt verteld, leden van een stam tijdens de oorlog westerse mensen bezig gezien. Na de oorlog beschrijft een reiziger het gedrag van deze primitieven: zij bouwden kleine vierkante cellen en gingen daarin staan praten met een hoorn in de hand tegen het oor. Hun verwachting was dat daardoor grote zilveren vogels zouden neerdalen vol voedsel en motorfietsen. 200 Miljoen mensen denken dat God vooral Mohammed heeft gezonden om ons te leren dat we goed moeten zijn voor elkaar. 800 Miljoen andere mensen denken dat Hij vooral Jezus Christus met dit doel heeft afgevaardigd.

(Bij)geloofsoorlogen

Uit discussie wordt het de mens mogelijk een deel te begrijpen van "hoe alles is". Zonder discussie is dat hem niet gegeven, maar het gevaarlijke is dat hij dan dénkt dat hij alles begrijpt. Dit nu heeft in voorbije eeuwen tot oorlogen geleid. Voltaire verhaalt in "Candide" hoe men na de aardbeving in Lissabon besluit om aan de geleerden van de (katholieke) universiteit van Coimbra raad te

vragen. Zij kwamen tot de conclusie dat de toorn van God het best kon worden afgewend door enkele ketters, die bijvoorbeeld op vrijdag vlees hadden gegeten, stokslagen toe te dienen, anderen op te hangen en weer anderen te laten "gaar stoven op een zacht vuur". De volgende morgen beefde de aarde wéér.

Verschillende (bij)geloven in één partij

Vaak wordt ons, D'66-ers, aangewreven dat wij geen beginsel hebben. Ik vind juist dat het beginsel van D'66 is, dat ieder lid zijn eigen beginsel mee moet brengen. En dat de politieke partij het platform is om deze beginselen met elkaar in confrontatie te brengen, telkens gerelateerd aan een actueel probleem, zoals ik laatst door iemand hoorde uitdrukken.

Conflicten tussen groepen zijn hoogst gevaarlijk. Conflicten binnen groepen kunnen eventueel beheerst worden. Zolang D'66 voortgaat een platform te zijn van mensen met verschillende "beliefs", maar die eerlijk en tolerant zijn, is dat voor mij een betere soort politieke partij. Waarbij ik ieder het recht gun anders te denken.

Anton de Man, Roozendaal
Rooms Katholiek
(leraar Frans en psychologie)
voorzitter raadsfractie

MENSELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID - GELOVEN - POLITIEK KIEZEN

In mijn jeugd twijfelde ik er nauwelijks aan, dat bewust christen willen zijn ook inhield stemmen en meewerken voor een confessionele partij. In mijn milieu was dat de ARP. Ik deed dat in een plattelandsgemeente en later in een voornamelijk uit oudbouw bestaande stadswijk. In het begin van de jaren zestig nam een langzaam gegroeid spanningsveld steeds verder toe. Mijn sterker wordende eigen politieke inzichten werden me te vaak weggepoetst met niet-politieke argumenten. Als de voorzitter van een kiesvereniging na bijbellezing in een korte meditatie met ernstig gezicht zei "dat we elkaar vooral vast moeten houden", werd een beroep gedaan op een clan-geest, waartegen je eigenlijk geen oppositie mocht voeren, maar die meestal wel maakte dat behoudende standpunten werden doorgedrukt.

Toch deed het innerlijk pijn om voor het eerst op een niet-confessionele partij te stemmen. Tot ik me reeds kort na de oprichting bij D'66 aansloot.

In D'66 kan ik als christen politiek bezig zijn, zonder dat ik mijn politieke keuzen godsdienstig hoef te motiveren. Toch worden die keuzen bepaald door wat ik geloof. Maar een geloof dat veel meer bevat, dan wat rechtstreeks uit de bijbel komt. De geschiedenis, de samenleving, mijn werk, mijn gezin staan even-

min los van mijn geloof. Op veel manieren herken ik sporen van het rijk van God, die mij uitdagen tot een nadere bewustwording van mijn geloof en tot een nieuwe vormgeving daaraan. Mijn denken en doen is daardoor niet meer afhankelijk van de vraag of ik in de bijbel figuren en situaties kan terugvinden, die mij gelijk geven. Zulk een willen annexeren van de bijbel ter wille van het eigen gelijk staat me zelfs tegen, of dat nu komt uit SGP of CDA-kring dan wel van christenen-voor-het-socialisme.

D'66 is in mijn ogen de partij die het best onderkent dat de mens in de huidige maatschappij zijn oorspronkelijkheid, zijn oorspronkelijke zelf dreigt te verliezen. Er is vervreemding in het werk en vervreemding in het wonen. Het uiteindelijke resultaat van deze vervreemding is, dat mensen tot dingen dreigen te worden, tot nummers, controleerbaar met automaten. Ook al hebben we nog zoveel sociale voorzieningen te bieden, het vermogen om werkelijk een sociaal leven te leiden, onvervreemd, wordt veel mensen niet meer geboden. Daarom moet gewerkt worden aan een ander soort samenleving. Dat sluit een keus voor een behoudende politieke partij voor mij volstrekt uit. In D'66 herken ik wel de bereidheid echt kritisch met onze maatschappij bezig te zijn. Bovendien gebeurt het op een manier die me aanspreekt: door te proberen de loop van de geschiedenis zo te veranderen dat men zich niet in de cirkel van de revolutie hoeft te begeven. De democratie is voor mij een weg die het nodige minimum aan vrijheid, waarheid, menselijke waardigheid, onderlinge betrokkenheid en zinvol bestaan garandeert. Ik vrees voor politieke groeperingen die de geschiedenis van de grond af aan een nieuwe gestalte willen geven, die een revolutie nodig oordelen. De historie levert er te veel voorbeelden van dat dan niet gevraagd wordt naar het geluk van individuen, maar dat over de mensen wordt heengewalst. "De geschiedenis heeft haar nachten, en niet weinige" (Bernard van Clairvaux). Ik zoek liever, in goede verbondenheid met anderen, naar sprankjes ochtendgloren.

Arie Manten, Utrecht
Gereformeerd (thans basisgemeente)
(hoofdredacteur uitgeverij)
voorzitter statenfractie

EEN LEGE HULS ? GEEN GEZICHT ! GEEN GEZICHT ?

In het alom bekende jaar 1966 werd ik in mijn toenmalige beroep als leraar geconfronteerd met het "Bevoegd Gezag" van een christelijke school in verband met wel of geen vaste aanstelling. Die affaire deed mij de schellen van de ogen vallen. Wat ik toen van zich christen noemende gezagsdragers heb ervaren zie ik tot

op de dag van vandaag nog steeds om me heen gebeuren, uitzonderingen daargelaten.

Het werd snel duidelijk dat de door mij gewenste en noodzakelijke (maatschappelijke) veranderingen in hoofdzaak slechts door de politiek konden worden bereikt. Dus moest ik een politieke partij kiezen.

Door opvoeding en kerkelijke indoctrinatie was de stap naar de PvdA nog te groot. De VVD was voor mijn gevoel te veel de partij van de "rijke luyden" en de PPR was me te veel een afscheiding van een confessionele partij. Doordat de met name door Hans van Mierlo gebrachte ideeën mij zeer aanspraken, koos ik in 1969 zeer overtuigd voor D'66. Sommigen zeggen nu misschien: had je daar ruim twee jaar voor nodig ? Ja, en wel om twee redenen.

(1) Als christen lid worden van een niet-confessionele partij werd je toen en dikwijls nu nog door familie en kennissen zeker niet in dank afgenomen.

(2) Als ik lid zou worden van een politieke partij, dan zou dat geen papieren lidmaatschap mogen zijn.

Terugziende op mijn nu bijna twaalf jaar lidmaatschap, waarvan ruim zes jaar actief in de Staten van Utrecht, kan ik niet anders dan concluderen geen moment spijt te hebben gekend over mijn stap van toen.

Juist als christen vind ik in deze partij terug wat naar mijn mening het Evangelie bedoelt met: naastenliefde, beheren van deze aarde met al zijn levensvormen, het onderzoeken van alle dingen en het goede behouden, het gebruiken van macht als middel en niet als doel, het zoeken naar nieuwe oplossingen voor huidige en toekomstige problemen, het zoeken naar (wereld)vrede zonder alleen het recht van de sterkste als uitgangspunt, zo democratisch mogelijke besluitvorming en individuele vrijheid in gebondenheid.

Kortom een partij waarvan het beleid gericht is op: *GERECHTIGHEID* voor alle mensen, dieren en planten.

D'66: geen gezicht, een lege huls, een partij zonder een fundament van beginselen ? Mijns inziens zijn dit de betitelingen van mensen, die bang zijn ! Bang voor aantasting van de gevestigde (eigen) macht, bang voor (maatschappelijke) veranderingen bang voor verlies van zogenaamde (oude) zekerheden en bang van en voor zichzelf.

D'66 is en blijft voor mij in politiek opzicht het alternatief voor wat ik denk en voel, dat Jezus Christus heeft bedoeld met Zijn Blijde Boodschap.

Henk Potman, Eemnes
Gereformeerd
(studieadviseur)
statenlid

FUNEST

In het D'66 van vandaag behoort het niet tot de goede toon om al te zeer af te geven op andere partijen. Mijn keuze voor wat toen (1966) nog een partij moest worden was echter (en is nog) mede ingegeven door een verwerping van de andere, bestaande partijen, in het bijzonder de partijen op confessionele grondslag. Destijds meende ik dat dé oorzaak van de malaise in de democratie was gelegen in het bestaan van en de grote invloed van de confessionele partijen.

Aan die opvatting heb ik ooit eens lucht gegeven in mijn eerste algemene beschouwing in de gemeenteraad van mijn woonplaats, nu ongeveer drie jaar geleden. De reacties hierop maakten mij duidelijk dat deze stellingname mij bepaald niet in dank werd afgenomen. Ook niet door mijn achterban die hier ter plaatse overigens niet alleen uit D'66-ers bestaat. Maar bovendien bracht het antwoord vanuit de CDA-fractie mij tot het lezen van een rede van Prof.J.Zijlstra uit 1963 over de vraag of christelijke partijformatie funest is voor de democratie. Het zou in dit bestek te ver voeren om aan de redenering van Jelle Zijlstra (en aan de gaten die mijns inziens daarin zitten) volledig recht te doen.

Wel zou ik zijn onderscheid naar voren willen halen tussen enerzijds de christelijke partij als vereniging van christenen ("Christelijke milieuvorming op staatkundig terrein") en anderszijds de christelijke partij als instrument van christelijke politiek. En om dit laatste is het Zijlstra vooral te doen.

Christelijke politiek omschrijft hij als het zó inrichten van staat en maatschappij "dat belemmeringen worden weggenomen en/of ruimte wordt geschapen voor het volgen van Gods geboden, te weten de liefde tot God en de liefde tot de naaste". Hij stelt dit op één lijn met wat Buskes aanduidde als politieke dienst van God. Zijlstra merkt voorts op - dit volledigheidshalve - dat christelijke politiek zich wil laten leren.

Wanneer christelijke politiek zó wordt opgevat, waag ik te stellen dat de politiek van welke democratische partij dan ook een christelijke moet zijn, wil ze aanvaardbaar voor mij zijn. Dat is dan overigens een noodzakelijke, maar nog geen voldoende voorwaarde. Een andere noodzakelijke voorwaarde is voor mij bijvoorbeeld dat de waarden en normen van het "Christelijk milieu" niet worden opgelegd aan andersdenkenden. Dat de kruisbanier niet wordt misbruikt voor wereldlijke machtsvorming.

Van de christelijke politiek als politieke dienst van God zet Zijlstra "als vanzelfsprekend" de stap naar de christelijke partij als duurzaam instrument van die politiek. Daarin kan ik hem (dus) niet volgen. Te meer niet waar hij meent dat de christelijke partij beide types moet omvatten: instrument van waarachtig

christelijke politiek en "Christelijke milieuvorming op staatkundig terrein".

Aan het eind van zijn betoog stelt Zijlstra het antwoord op de vraag of de christelijke partij funest voor de democratie is afhankelijk van de christenen zelf. "Van de mate waarin de christenen zich uitleven in voor dat ideaal irrelevante beuzelarijen en oefeningen in het kweken van splijtzwammen verkeert die zegen in zijn tegendeel."

Voor de democratie en de christelijke politiek, zoals hier opgevat, acht ik de confessionele partij inderdaad het tegendeel van een zegen, namelijk heilloos.

Mathieu de Roos, Velswijk (gem.Zelhem)
Nederlands Hervormd
(arbeidsmarktonderzoeker)

VU-BUSJE EN ROOKBOMMEN

Als ik de wereld waarin ik nu leef vergelijk met die van vroeger dan zijn er grote verschillen. In deze "andere wereld" sta ik zelf ook anders, doe andere keuzen, neem andere beslissingen.

Ik werd geboren in 1914, groeide op in een kleine stad, in de beslotenheid van een gereformeerd gezin. Ik werd opgevoed in een leefpatroon, met gewoonten en gebruiken, die gestempeld waren door de gereformeerde zeden: bijbellezen, bidden en danken bij de maaltijden, de zondagse kerkgang, catechisatie. De vrienden van mijn ouders (ook leden van de kerk of van de studentenvereniging SSR), de christelijke scholen en verenigingen, de christelijke krant, de ARP: het waren de vaste kaders waarin je leven was ingebed, de patronen waarin de gereformeerde tradities werden aangereikt en doorgegeven. De plichten, de verantwoordelijkheden. Trouw en gehoorzaamheid aan de leiders in kerk en maatschappij, verantwoordelijkheid voor de instituten van de eigen groep: de kerk, de school en de universiteit (het VU-busje).

Ik werd volwassen; in mijn opleiding en in mijn maatschappelijke functie kwam ik in contact met anderen die opgroeiden in andere patronen en met andere zekerheden. Maar in de keuzen die ik maakte, in de beslissingen die ik nam (kerkelijk, politiek) hield ik mij nog voor een groot deel aan de richtlijnen die ik had meegekregen.

Dan komt de tweede wereldoorlog met verwoestingen, honger, onderdrukking... en de concentratiekampen...

Iets klopte niet meer... één van de beelden die je hebt meegekregen... God de almachtige die de wereld geschapen heeft en bestuurt. Het zijn mensen die systematisch andere mensen vernietigen.

Eindelijk weer vrede, genoeg te eten, vrijheid, wederopbouw, herstel. Herstel van alles zoals het vroeger was ? In de oorlogsjaren is een nieuwe generatie geboren... zij hebben geen herinnering aan de wereld zoals die vroeger was. Zij laten ook hun stem horen.

1960-De opstand in het Maagdenhuis... in dit land de eerste reactie van studenten tegen een maatschappij waar "de vaders" het voor het zeggen hebben. Daarna het optreden van de Provo's in Amsterdam... een speels protest van jongeren tegen het onleefbaar worden van de grote stad... waar ouderen dan weer met verontwaardiging op reageren. Rookbommen bij het huwelijk van Beatrix en Claus... kritiek op het oude adagium God-Nederland-Oranje... symbool van een (staats)orde waaraan de ouderen - de vaders - hun plaats, status en zekerheden ontlenen. Het waren de eerste stenen in de rimpelloze vijver van het ordelijke,rustige Nederland.

De gaten die in de oorlog geslagen waren gaan verdwijnen. Op de plaatsen waar ruïnes waren verrijzen nieuwe gebouwen. Maar Nederland heeft een ander aanzien gekregen, de sky-line wordt niet meer gemarkeerd door de spitsen van kerktorens tussen de lage woningen... maar door grote rechthoekige blokken van beton en staal... flats, waar nu mensen wonen en werken.

In welvarend Nederland moet nu ook plaats gemaakt worden voor de auto... brede straten in de nieuwe wijken, snelwegen... brede rechte strepen door het groene land... soms dwars door een bos of een dorp.

Ook op ander gebied verandert er veel... t.a.v. de moraal, het gezag, de godsdienst, de arbeid, tijd- en geldbesteding. Ik verander zelf ook... in oecumenische gesprekskringen raak ik veel van mijn oude "zekerheden" kwijt.

Dan wordt er een nieuwe politieke partij opgericht: D'66. Als er een enthousiaste jongeman aan de deur komt laat ik me het politieke programma uitleggen... begrijp er wel niet alles van, maar heb het gevoel dat het oude jasje uit een cultuur van vorige generaties niet meer past. Ik word lid.

In 1974 lees ik het boek van Feitse Boerwinkel: "Einde of nieuw begin", een verhelderende analyse van de tijd en de situatie waarin ik leef... het einde van een tijdperk, van zes tijdperken !

Een nieuw begin ? De inhoud van zo'n boek blijft in je doorwerken... bijna intuïtief heb ik al andere keuzen gemaakt, andere beslissingen genomen om betrokken te blijven bij de ontwikkelingen, maatschappelijk en politiek.

De motivering komt pas achteraf, nu. De oude vormen voor informatie, oriëntatie, communicatie die je door de traditie werden aangereikt: de politieke partij, de krant, de omroepvereniging met de C in hun vaandel stammen uit een vroeger tijdperk dat nu voorgoed voorbij is.

In een statische samenleving met een gemeenschappelijke visie op een (bovennatuurlijke) orde waar alles betekenis en ieder zijn vaste plaats had, waren de ervaringen uit het verleden van waarde voor het heden. Referentiekaders die teruggrijpen naar het verleden zijn niet meer bruikbaar in een dynamische tijd waar de ontwikkelingen snel gaan. Ontwikkelingen en veranderingen die schadelijk, gevaarlijk kunnen zijn voor ons zelf en voor de komende generaties.

Om tijdig te kunnen inhaken op die ontwikkelingen is een visie op de toekomst nodig via goede informatie en oriëntatie op het heden.

Die C van vroeger is niet helemaal verdwenen... veel daarvan kristalliseerde uit, is terug te vinden in wetten en verordeningen. Toch blijf ik zitten met de vraag wat die C van vroeger voor mezelf nu nog betekent... is alles wat ik als geestelijk erfgoed meekreeg in deze tijd alleen maar ballast ?

Dan komt het rapport van de Club van Rome dat verbanden aangeeft tussen zaken die al eerder bekend waren, de "groei" kan niet eindeloos doorgaan omdat de natuurlijke grondstoffen en de energie opraken. Economische groei brengt welvaart maar ook milieuvervuiling. Slechts een klein deel van de wereldbevolking profiteert van die groei, een ander groter deel lijdt armoede en gebrek. Weer verandert er iets aan één van de beelden die ik van vroeger meekreeg: mensen die de opdracht kregen de aarde te beheren. Nu: mensen die de aarde uitbuiten en vernietigen omdat zij ervan willen profiteren.

De jaren '70... Nederland, welvaartsland met een auto-cultuur die het menselijk leefmilieu inperkt en bedreigt en televisieprogramma's die met spelletjes, quizzen en shows onze huiskamer-cultuur doet verdwijnen. Economische groei door mechanisering, automatisering en schaalvergrotingen, maar steeds kleinere stukken landschap en natuur die als "monumenten" worden aangekocht. Ik hoor en lees erover in mijn bladen en in de Democraat die als een van de eersten dit signaleert, de gevolgen daarvan voor onze samenleving analyseert en daarvoor ook politiek de lijnen doortrekt.

De nieuwe normen: profijtbeginsel, consumptiedrang, wegwerpcultuur. Gebrek aan creativiteit, verveling, vervreemding, verslaving aan televisie, alcohol, drugs. Een verzorgingsstaat met een ondoorzichtig ambtelijk apparaat waar de burger niet meer weet wie voor wat verantwoordelijk is.

Als ik in 1979 deel ga uitmaken van de gespreksgroep "Geloof en politiek handelen" van D'66 dan voel ik mij daar volkomen thuis. Ik ontmoet daar anderen, van huis uit gereformeerden, vrijzinnigen, katholieken, enz., die ieder waarschijnlijk langs een heel andere weg gekomen, dezelfde politieke keus gemaakt hebben: de partij van het redelijk alternatief. Een partij zogenaamd zonder ideologie, maar

borrelend van ideeën, alternatieven t.a.v. mens- en cultuurvernielende ontwikkelingen.

Een partij met een maatschappijvisie die is uitgewerkt in een beleidsprogramma dat voortdurend wordt bijgesteld. Een partij die anticipeert op ontwikkelingen, omdat beleid voeren vooruitzien is.

Een partij waar ik op vergaderingen en congressen bij de anderen iets herken, een instelling, een ethiek, die mij vertrouwd voorkomt. Het moet iets te maken hebben met dat geestelijk erfgoed en de waarden die ik daarin mee kreeg.

Agaath Stadig, Zwolle
kritische basisgemeente
(gepensioneerd adviseur
gezinsverzorging)

POLITIEK EI

De één zal zijn politiek handelen meer laten beïnvloeden door zijn (levensbeschouwelijke ?) achtergrond dan de ander. Ook zullen er mensen zijn voor wie er bepaalde morele en ethische kanten aan een politiek probleem vast zitten. Dat geldt in ieder geval voor mij. Ik geloof in God en Zijn Zoon, Jezus Christus, de Verlosser der mensen.

Als je elke dag weer opnieuw wordt geïnspireerd door Zijn boodschap zal dat consequenties hebben voor je doen en laten. Dus ook voor je politiek handelen. Betekent dit automatisch een lidmaatschap van of een stem voor het CDA ? Neen, in de politiek heeft elk mens een eigen verantwoordelijkheid en tracht je, vanuit je christen-zijn, politieke standpunten in te nemen.

Ik voel me niet erg aangetrokken door de politiek die het CDA voorstaat. Het beleid, dat deze partij de afgelopen jaren heeft ontwikkeld, is niet het mijne. Ofschoon door haar naamgeving het CDA een thuishaven voor christelijke politiek (of politieke christenen) pretendeert te zijn, ben ik ondanks (of dank zij) mijn overtuiging lid van een niet-confessionele partij, i.c. D'66.

Voor mijn gevoel zijn begrippen als "dienstbaarheid" en "menselijke verantwoordelijkheid" door het CDA gedevalueerd. Mijns inziens vormen deze bijbelse termen juist fundamenten van een vooruitstrevend beleid: hoe fundamenteler in de Schrift, des te vooruitstrevender in de politiek (vrij naar Buskes).

D'66 staat dat progressieve beleid voor; daarom kan ik er mijn politieke ei kwijt.

Ruud Staverman, Schagen
Oud Katholiek
(journalist)

DE KERN

Politiek heeft niet altijd in het centrum van mijn belangstelling gestaan, en mijn politieke aktiviteiten zijn gedurende vele jaren beperkt gebleven tot het invullen van een stembiljet. Dat is op zichzelf niet zo verwonderlijk: bij mijn ouders thuis werd nimmer over politiek en partijkeuze gesproken, en gedurende mijn studietijd was mijn aandacht sterk op de chemie en de universiteit gericht. Dat paste in de sfeer binnen de faculteit der wis- en natuurkunde die, in tegenstelling tot die in sommige andere faculteiten, in die jaren volstrekt a-politiek was.

Een zekere maatschappelijke betrokkenheid begon eerst te groeien toen ik, inmiddels getrouwd, bij Unilever ging werken. Immers daar werd ik met een geheel andere wereld geconfronteerd, een wereld waarin de bestaanszekerheid nauw verband hield met winst- en verliescijfers, een wereld waarin grote verschillen bestonden tussen de werkers binnen het bedrijf (de man die de filters schoon maakt in de oliefabriek versus de academicus op het laboratorium) en tussen de bedrijven onderling (de zeepfabriek in Schiedam versus die in India). En het zal velen evenzo vergaan zijn, wie eenmaal begint met de samenleving te observeren en te bestuderen valt van de ene verbazing in de andere, een verbazing die in een volgende fase uitmondt in de konklusie dat er op deze aardbol veel moet veranderen wil de mensheid ook volwaardig als mens kunnen leven. Om dichter bij huis te blijven: de Nederlandse samenleving is nog verre van ideaal. Zij is vol onrechtvaardigheden, vooroordelen, winstbejag en onverschilligheid t.o.v. anderen, en als de benaming "Christelijke natie" ergens opgaat is het niet hier.

Wie zich aldus bewust wordt van de onvolkomenheden in zijn omgeving kan niet anders dan zich actief inzetten voor het bereiken van verbetering. En in een democratie betekent dit: lid worden van een politieke partij. Ik heb heel lang geaarzeld bij het zetten van die stap. Dat hing meer samen met het gewicht van de beslissing (wie lid wordt van een partij komt openlijk uit voor zijn overtuiging en kan daarop worden aangesproken) dan met het probleem van welke partij lid te worden. Wie immers de maatschappij wil veranderen en toe wil naar een betere, menswaardige samenleving zoekt een partij die dit ook voorstaat, en dan niet slechts in de statuten maar vooral in de praktijk van alle dag.

Dat betekent: solidariteit met de zwakken in de samenleving, de mens zien als beheerder en behoeder van de aarde en haar vele levensvormen, alle mensen beschouwen als mondig en begiftigd met verstand, het afwijzen van egoïsme en persoonlijk winstbejag, en het volledig tot hun recht laten komen van andersdenkenden.

Maar tevens houdt dit het respecteren in van de eigen en unieke persoonlijkheid van ieder mens. Oplossingen zullen daarom moeten worden toegesneden op personen en niet op groepen van mensen.

Wie langs deze weg denkt en zoekt komt uit bij D'66. En wie daar eenmaal is merkt hoe sterk deze gedachten binnen de partij leven en hoe stimulerend en verrijkend daarom het contact met gelijkdenkenden is.

Daarom heb ik nog geen minuut spijt gehad van mijn zo moeizaam gezette stap. Wie een samenleving wil naar bijbels model beroepe zich niet op dat boek maar probeert er naar te handelen. Zonder pretenties. Aan het werk dus, er is nog veel te doen.

Dick K.J. Tommel, Norg
Doopsgezind
(ambtenaar provinciale waterstaat)
voorzitter statenfraktie

OP ZOEK NAAR GERECHTIGHEID

In mijn lidmaatschap vloeien een paar lijnen samen. Christen-zijn betekent voor mij verantwoordelijk zijn voor het bevorderen van zoveel mogelijk gerechtigheid en het zoveel mogelijk ontmaskeren van ongerechtigheid. Gerechtigheid houdt onder meer in: gelijkwaardigheid, gelijke kansen, leefbaarheid, de aarde bewerken en bewaren.

Gerechtigheid geldt voor alle levensgebieden: huwelijk, werkkring, kerk, cultuuruitingen, gezin, verkeer, contact met multiculturele groepen, etc.

Verantwoordelijkheid is echter alleen te dragaen als er ook gehandeld kan worden, anders blijft het bij loze kreten. Dergelijke handelingen, die te maken hebben met het bevorderen van gerechtigheid en het ontmaskeren van ongerechtigheid zijn per definitie *POLITIEKE* handelingen. Voor mij moet een christen zich daarom inlaten met het politieke gebeuren van de samenleving waartoe hij behoort; politieke keuzen zijn daartoe noodzakelijk. Mijn keuze valt daarbij niet automatisch op een politieke partij, die het bijvoeglijk naamwoord "christelijk" op de een of andere wijze in het partijprogramma heeft opgenomen. Dat biedt immers voor de realisering van bijbelse noties geen garantie.

Op zoek zijn naar (on)gerechtigheid betekent in ieder geval open staan voor allerhande veranderingen, dat wil zeggen snel inspringen op kardinale momenten om te laten zien dat het ook ánders kan als wij uit zijn op gerechtigheid: visies in deze ontwikkelen en proberen gestalte te geven.

In D'66 vind ik iets terug van een "breekijzerfunctie" (Hans Gruyters) die op gerechtigheid is gericht. Ik voel mij daarom met name als christen thuis in D'66. Het spreekt me aan dat wij in D'66 over deze zaken openlijk kunnen praten: het eigene van iemands levens- en wereldbeschouwing moet in een politieke partij kunnen doorklinken en functioneren.

Zo vloeien geloof en politiek handelen voor mij samen in D'66, zoals de partij tot nog toe functioneert.

Nel Voltelen, Oegstgeest
Nederlands Hervormd
(andragoge)

7

TOCH MAAR LIEVER NIET .....

Toen de gespreksgroep "Geloof en politiek handelen" tot stand kwam, werd een aantal christenen binnen D'66 op de bijeenkomsten geattendeerd. Sommigen besloten zeer bewust om niet mee te doen. De argumenten daarvoor komen aan de orde in de twee reakties, die U hierna aantreft.

WAAROM GEEN OVERLEG VAN D'66-CHRISTENEN ?

Op verzoek geef ik onderstaand gaarne mijn motivering, waarom ik geen gestructureerd overleg van christenen binnen D'66 nodig acht.

Zelf ben ik principieel tegenstander van politieke partijvorming op basis van het Christendom. Als redenen gelden daarvoor:

(1) Een politieke partij dient gegrond te zijn op politieke stellingnamen, strijdpunten en ideologieën. Gebeurt dit niet, dan verdoezel je daarmee zowel de politieke waarde als de andere grondslag van zo'n partijvorming.

(2) Er zijn in ons land verschillende partijen op christelijke grondslag. Welke is nu de echte ? Bovendien suggereer je daarmee dat het Evangelie voor meerdere uitleg vatbaar is. De menselijke geest kan dat best doen, maar principieel kan dit natuurlijk niet, want dan is het geen Evangelie meer.

(3) Met het stellen dat het eigen politiek handelen gebaseerd is op het Evangelie, zeg je niets anders, dan dat het handelen van andere politici die op christelijke basis politiek bedrijven, niet waar is en dat lijkt me hoogst dubieus.

(4) Politieke partijvorming op basis van de bijbel acht ik een aanslag doen op die bijbel, op dat christelijke geloof. Hoe vaak schieten juist die politieke partijen niet tekort in hun menselijk handelen. Principieel kan dat tekortschieten niet gezegd worden van de bijbel; waar dit zo lijkt te zijn is dit te wijten aan menselijke interpretaties en falen.

Dit zijn de hoofdpunten van mijn overwegingen waarom ik niet bij een confessionele partij wil behoren. Eigenlijk gelden dit soort argumenten ook als het gaat om de vorming of het bestaan van een overlegstructuur van christenen binnen D'66. Want binnen die partij zijn er ook christenen die niet aan dit overleg meedoen; in wezen zeg je tegen hen hetzelfde als hierboven geschetst. Daarnaast acht ik het beslist niet nodig om zo'n overleg tot stand te brengen; bezin je maar op de politieke vraagstukken van ons land en hoe je die als D'66 wil gaan

aanpakken. Door de vorming van zo'n gespreksgroepje suggereer je toch enigszins, dat ook D'66 best weleens een partij op christelijke grondslag kan zijn of kan worden en dat zou m.i. ongewenst zijn. Graag geef ik toe, dat je best zo nu en dan behoefte hebt aan een principiële gedachtenwisseling, maar dat kan evenzeer bilateraal geschieden en behoeft zeker niet gestructureerd te gebeuren.

Een laatste gevaarlijke kans van zo'n overlegstructuur is, dat het een eigen leven zou kunnen gaan leiden en een soort van pressure-group zou kunnen worden binnen D'66. Want onwillekeurig zal er behoefte aan gaan bestaan om naar buiten te treden, of zal men door anderen worden uitgenodigd om in de openbaarheid te komen; en dat vind ik nu juist hoogst ongewenst. Daarom meen ik, dat een gestructureerd overleg op basis van levensovertuiging zo snel mogelijk moet verdwijnen, daar het een oneigenlijke situatie is binnen een politieke partij in het algemeen en binnen D'66 in het bijzonder, omdat dit afbreuk doet aan het open denk- en overlegpatroon van deze partij.

Ad Bestman, Baarn
Gereformeerd
(jurist, medewerker Stichting
Handicap en Studie)
Statenlid (inmiddels
burgemeester van Abcoude)

WÈL MENSEN

Mijn opvoeding was vrijzinnig katholiek.

Dat wil zeggen: thuis. Maar omdat wij in een landstreek woonden, waar in de verre omtrek geen middelbare school te bekennen viel, gaven mijn ouders zo rond mijn twaalfde levensjaar mijn opvoeding uit handen. De Jezuïeten namen het over. Die waren minder vrijzinnig, tenminste op het eerste gehoor. Maar naarmate je beter leerde luisteren en kijken - en dat werd je wel geleerd ! - ontdekte je de ruimte die je in steeds grotere mate werd gegeven. Ruimte om het met aangeboden teksten oneens te zijn, ruimte om zelf dingen aan de orde te stellen. En intussen golfde die brede cultuurstroom dag aan dag over je heen. Dat was niet alleen 'onderwijs' in de zin waarin wij dat vandaag kennen. Er werd een betrokkenheid gevraagd die de hele mens raakte. Je was ook vierentwintig uur per dag aanwezig, en al sliep je gedurende vele uren, ruimte om geestelijk in te slapen kreeg je nooit. Afhaken, verschuilen achter anderen, het verder wel geloven, het niet meer zien zitten, dat bestond allemaal niet. Wij bleven elkaar ook voortdurend bij alles betrekken en tot de orde roepen als dat nodig was...

Waarom komen deze gedachten bij mij op nu ik een bijdrage schrijf voor dit bundeltje ?

Ik denk omdat ik mij principieel blijf verzetten tegen elke vorm van sectarisme binnen D'66. Ik doe dat omdat ik weet dat er ruimte is in onze partij, óók voor de meest vreemdsoortige vogels, van welke pluimage dan ook.

Daarom was ik in november 1978 in Breda gelukkig dat de jongeren binnen de partij bleven, in plaats van een eigen jongerenorganisatie op te richten.

Daarom geloof ik dat PEAC-acties geloofwaardiger zijn naar mate capabele vrouwen zich meer en voor allerlei functies beschikbaar stellen.

Daarom ook ben ik het zo roerend eens met partijgenoot Jongedijk als hij, sprekend over de oude partijen, zegt: 'De autonome mens is nooit getolereerd, noch op het terrein van de wetenschap, noch op dat van de politiek'. Dat is ook de reden waarom zoveel christenen die de ruimte zoeken zich niet confessioneel organiseren, maar zich bekennen tot partijen waar die ruimte te vinden is. (Zie: Democraat, jrg.13, nr.3, blz.6, maart 1980).

Toch blijkt telkens weer dat er onder die christenen lieden opstaan die zich als individu binnen een niet-confessionele partij blijkbaar niet helemaal gelukkig voelen en die toch maar weer samenscholen of samen schuilen onder een aparte paraplu, met een apart etiket; ook nu weer binnen onze partij: christenen in D'66.

Nog daargelaten dat wij allen zijn overgoten met het sop van een christelijke cultuur - onze kalender, onze opvattingen omtrent goed en kwaad, schuld en vergeving, onze gebruiken rond geboorte, huwelijk en sterven zijn daarvan sprekende voorbeelden - vraag ik mij af wat precies de functie van zo'n exclusief christelijke klit in de partij zou zijn. De geloofsgenoten bevestigen in het geloof, of de 'andersdenkenden' overtuigen van hun ongelijk ? Dat kan toch de bedoeling niet zijn.

Ik kan me nog voorstellen dat iemand die evangelisch wil leven, daarover eens van gedachten wil wisselen met een mede-democraat, al was het maar om elkaar te bevestigen in een andere uitspraak van Jongedijk: 'Als je de consequenties uit het evangelie wilt trekken kun je beter in een linkse partij zitten'. Maar het zou mij gruwen als christenen zich binnen de partij zouden afzonderen van de rest om vanuit een zelfgekozen isolement politiek te gaan bedrijven met uitgangspunten die voor een ander niet duidelijk zijn.

Laat iedereen zeggen wat hem of haar bezielt, daar wil ik naar luisteren, zoals ik naar een humanist, een pacifist, een Fries of een fysicus luister, maar niet omdat hij of zij humanist etcetera is.

En wie op basis van een of andere exclusiviteit met andere, gelijkgestemde of gelijkmisdeelde lotgenoten van gedachten wil wisselen, laat hem zijn gang gaan.

Ik heb altijd beweerd dat het christendom niet behoort tot het alleenvertoningsrecht van bepaalde groeperingen. Hét christendom is niks. Christendom manifesteert zich in mensen. En die mensen zijn welkom in onze partij als ze onze uitgangspunten voor politiek handelen willen delen, en daarover met ons telkens opnieuw van gedachten willen wisselen.

.....

Er was eens een abt, dat is een democratisch gekozen hoofd van een abdij en dat is weer een klooster met contemplatieve of beschouwende monniken. Zo'n abt heeft nogal wat volmachten en één daarvan is het regelmatig toespreken van zijn broeders in het geloof tijdens het kapittel.

De abt waar ik van sprak zei op een dag tot zijn monniken: 'In de hemel zijn géén monniken, ook geen christenen, wèl mensen'. Hij bedoelde daarmee te zeggen dat monnik zijn, of christen zijn, aleen maar wegen zijn, mogelijkheden om een doel, de hemel, te bereiken.

Nu wil ik de partij niet direct met de hemel vergelijken, maar wèl de maatschappij waar wij naar streven, het utopia dat we wel nooit zullen bereiken. Daar zijn ook geen christenen, zelfs geen democraten, wèl mensen.

Stijn Verbeeck, Utrecht
Rooms Katholiek
(tekstschrijver)

8

NASCHRIFT

De oproep in de "Democraat" van oktober 1978 bleek bij een groep mensen in D'66 aan te slaan. Sindsdien vergaderen we regelmatig met elkaar en komen onderwerpen, als kernwapens, zorg voor natuur en milieu, politieke ethiek, abortus, euthanasie, e.d. regelmatig aan de orde.

We willen, wellicht ten overvloede, herhalen dat we noch een officiële commissie noch een pressiegroep binnen D'66 zijn. We voelen ons als democraten en christenen mede verantwoordelijk voor de totale maatschappij waarin wij leven. In en aan die maatschappij moet veel worden gedaan. Dat vraagt samenwerking, in het klein en in het groot. Samenwerking allereerst binnen de eigen partij. Samenwerking vervolgens ook daarbuiten, waar dat mogelijk en naar het politiek inzicht van D'66 nuttig is. Om samenwerking tot stand te doen komen en te onderhouden, is het nodig dat men ons kan kennen. Omgekeerd proberen wij ook om anderen te leren kennen, zowel binnen D'66 als in ruimere verbanden.

Tegen deze achtergrond stellen wij ons op. Onze persoonlijke inzichten tonen overeenkomsten zowel als verschillen. Als gespreksgroep zijn we niet uit op polarisatie ten opzichte van confessionele partijvorming. Wat we wel kwijt wilden is een verklaring van onze opstelling binnen D'66. Daar ging deze brochure over.

Moge dit geschrift ook voor anderen aanleiding zijn tot bezinning waarbij het opnieuw duidelijk wordt op welke pluriforme wijze binnen D'66 over zaken gedacht wordt.

6
1982

AANTEKENINGEN

AANTEKENINGEN

STICHTING WETENSCHAPPELIJK BUREAU D'66
BEZUIDENHOUTSEWEG 195, 2594 AJ DEN HAAG
TELEFOON: 070 - 858303 POSTGIRO: 3322213